

UDK 811.161.1.' 35
811.161.1.001.4' 35
811.111=(161.1)' 35
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 20. 04. 2006.
Prihvaćen za tisak: 27. 10. 2006.

IVO FABIJANIĆ
Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku i slavistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar

ORTOGRAFIJA OSNOVNOG OBLIKA ANGLICIZMA U RUSKOJ RAČUNALNOJ TERMINOLOGIJI I ASPEKT VARIJABILNOSTI

U članku se govori o četiri načina formiranja ortografije osnovnoga oblika anglicizama u ruskoj računalnoj terminologiji. Analiza je provedena prema teoretskim i metodološkim principima proučavanja jezičnih dodira Rudolfa Filipovića. Budući da se analiziraju anglicizmi u ruskom, zbog specifičnosti ruskoga fonetskog sustava, uvodi se i peti oblik adaptacije anglicizma na ortografskoj razini. Ortografija osnovnog oblika anglicizma može se formirati na pet načina: prema ortografiji i izgovoru modela, njihovoj kombinaciji, utjecaju jezika posrednika i s obzirom na izgovor palataliziranih suglasnika. U analizi i klasifikaciji ortografije računalnih anglicizama u ruskom jeziku, korišteni su indeksi kojima je u Rječniku anglicizama u hrvatskom ili srpskom jeziku Rudolf Filipović označavao ortografiju osnovnih oblika anglicizama: 1.) indeks *a* koji predstavlja formiranje osnovnog oblika anglicizma prema izgovoru modela; 2.) indeks *b* – osnovni se oblik formira prema ortografiji modela; 3.) indeks *c* – osnovni se oblik formira kombinacijom izgovora i ortografije; 4.) indeks *d* – osnovni se oblik formira pod utjecajem jezika posrednika te 5.) indeks *e* – osnovni se oblik formira prema izgovoru palataliziranih suglasnika. Zbog nesredene situacije u ovom dijelu leksika zamjetna je varijabilnost, tj. preinačivanje termina.

KLJUČNE RIJEČI: *anglicizmi u ruskom jeziku, računalna terminologija, adaptacija ortografije osnovnog oblika, varijabilnost termina*

UVOD

Pristup analizi anglicizama Rudolfa Filipovića organiziran je u tri stupnja: 1) proučavanje izvornosti, odnosno porijekla anglicizma; 2) tumačenje razvoja engleske riječi i 3) utvrđivanje značenja posuđenice. U analizi razvoja anglicizma polazi se od engleskoga modela, njegove ortografije i izgovora. Formiranje osnovnoga oblika anglicizma predstavlja prvi stupanj adaptacije modela u repliku. Ovaj dio analize adaptacije anglicizama važan je preduvjet za kvalitetnu i dosljednu analizu transfonemizacije, odnosno formiranja izgovora anglicizma. Za potrebe ovoga rada, na uzorku od 77 anglicizama, analizira se

njihov razvoj u ruskoj računalnoj terminologiji, odnosno formiranje osnovnoga oblika anglicizma.

Ortografija osnovnog oblika anglicizma može se formirati na četiri načina bazirana na ortografiji i izgovoru modela, odnosno njihovoj kombinaciji i utjecaju jezika posrednika: 1) Osnovni se oblik formira prema izgovoru modela – a; 2) Osnovni se oblik formira prema ortografiji – b; 3) Osnovni se oblik formira na osnovi kombinacije izgovora i ortografije – c; 4) Osnovni se oblik formira pod utjecajem jezika posrednika – d (Filipović 1990: 28-29). zbog specifičnosti ruskoga fonetskog sustava u analizu se uvodi i peti način klasifikacije prema kojem se osnovni oblik formira sukladno izgovoru palataliziranih suglasnika – e.

Primjerima ću ilustrirati svaki od pet mogućih načina formiranja osnovnoga oblika računalnog anglicizma u ruskom jeziku.

I.) *Formiranje osnovnog oblika anglicizma prema izgovoru modela.* Usporedbom modela i replike, izvorne engleske riječi i anglicizma u ruskom jeziku, uočava se nastojanje što vjernijeg prenošenja izgovora modela.

Iako se ortografija osnovnog oblika anglicizma formira prema izgovoru modela, ne dolazi do jednačenja fonema kao u transfonemizaciji u kojoj se vrši supstitucija fonema modela fonemima jezika primaoca. U ortografiji anglicizma fonemi izvora bilježe se najbližim znakovima iz jezika primaoca (Filipović 1990: 29). Upravo se to zornije može uočiti u primjerima *account*, odnosno *экаунт* gdje se englesko kratko /ə/ bilježi znakom э i u *heap*, odnosno *хип* u kojem ruski znak и zamjenjuje englesko dugo i - /i:/.

Navest ću nekoliko primjera formiranja osnovnog oblika anglicizma prema izgovoru modela i označiti ih indeksom a.

Engleski

ACCOUNT / ə'kaʊnt /

BASIC / 'beɪsɪk /

COOKIE FILE / 'kʊkɪfaɪl /

DISPLAY / dɪs'pleɪ /

DUMP / dʌmp /

HEAP / hi:p /

Ruski

экаунт (a)

Бейсик (a)

куки-файл (a)

дисплей (a)

дамп (a)

хип (a)

II.) *Formiranje osnovnog oblika anglicizma prema ortografiji modela.* Ovim načinom formiranja osnovnog oblika anglicizma potrebno je samo transliterirati termin i transfer anglicizma, odnosno njegova adaptacija na ortografskoj razini je izvršena.

Kategoriju formiranja osnovnog oblika prema ortografiji modela, označit ću indeksom b.

Engleski

APPLET / 'æplɪt /

AUDIT / 'ɔ:dɪt /

BANNER / 'bænə /

DEMO / 'demə /

DESKTOP / 'deskɒp /

IMHO / aɪmeɪtʃ 'ɒ /

Ruski

апплет (b)

аудит (b)

баннер (b)

демо (b)

десктоп (b)

имхо (b)

III.) **Formiranje osnovnog oblika anglicizma kombinacijom izgovora i ortografije.** Analiza anglicizama u ruskoj računalnoj terminologiji ukazala je na izuzetnu produktivnost ovog načina formiranja osnovnoga oblika. Ovo kolebanje u izvoru odgovarajućeg oblika anglicizma predstavlja svojevrsni kompromisni oblik anglicizma u njegovom razvoju i daljnjoj adaptaciji. To znači da se zasada ne može govoriti o stabilizaciji stanja u izboru osnovnoga oblika anglicizma jer je korisnik terminologije (ruski govornik) neodlučan u izboru konačnoga oblika anglicizma. Budući da je upotreba računalne terminologije u govornoj i pisanoj riječi u izrazitoj ekspanziji, očekivati je da će osnovni oblici anglicizama na ortografskoj razini doživjeti još mnogo preoblika, tj. raznovrsnih supstitucija prije svoje konačne adaptacije. Zasad je teško reći u kojem će se pravcu odvijati spomenute preobliske. One bi svakako trebale biti usmjerene prema standardizaciji i konačnom ustaljenju osnovnoga oblika. Hoće li se brojčano smanjiti kategorija kombinacije izgovora i ortografije, a uvećati kategorije prema izgovoru i ortografiji, ili pak obrnuto, teško je pretpostaviti. Ti će se podatci moći dobiti u budućim istraživanjima i praćenju adaptacije računalnih anglicizama u ruskom jeziku.

Slijede primjeri kojima se ilustrira formiranje osnovnoga oblika kombinacijom izgovora i ortografije. Bilježe se indeksom c.

Engleski	Ruski
AUDIOTEX / 'ɔ:diðteks /	аудиотекс (c)
BROWSER / 'brauzɚ /	браузер (c)
CADDY / 'kædi /	кэдди (c)
CHIPSET / 'tʃɪps(t) /	чипсет (c)
COMPUTER / ,kɔm'pjʊ:tɚ /	компьютер (c)
GLOBAL VILLAGE / 'glɔvbl,vɪlɪdʒ /	глобал виллидж (c)

IV.) **Formiranje osnovnoga oblika anglicizma pod utjecajem jezika posrednika.** Rijetki su slučajevi anglicizama koji osnovni oblik formiraju ovim načinom. Evo mogućeg objašnjenja takva stanja, odnosno tendencije u transferu računalnih anglicizama:

- 1) većina računalnih termina je nastala u samom jeziku davaocu, odnosno u engleskom jeziku¹,
- 2) postoje anglicizmi kod kojih jedan dio sintagme ili riječi potječe iz drugih jezika², npr. *интерактивное видео*, *фрагментация файла*, *полиморфизм*, *телекомьютер*, *кибер-кафе*, *форм-фактор*, *кеш-контроллер*³,
- 3) budući da računalo predstavlja veoma rasprostranjen medij, a njegove mogućnosti i usluge⁴ dostupne su velikom broju korisnika u jako kratkom vremenskom razdoblju⁵, razumljivo je da, iz potpuno praktičnih razloga, intervencija, odnosno posredovanje jezika posrednika bude slabo ili gotovo nikakvo,

¹ Britanska ili američka varijanta anglicizma za ovaj dio istraživanja ne predstavljaju relevantne podatke.

² To su u većini slučajeva latinski i grčki.

³ Sukladno proširenoj definiciji anglicizma R. Filipovića (1990: 17), ovakve sintagme smatraju se anglicizmima jer su izvorno nastale u engleskom jeziku, tj. u jeziku davatelju.

⁴ Misli se na internetske usluge.

⁵ Danas se spominju sekunde u dobivanju traženih podataka putem Interneta i ostalih visoko sofisticiranih računalnih tehnologija.

4) razvoj računalnih anglicizama u ruskom jeziku (a slična je situacija i u hrvatskom jeziku) intenzivira se tek u posljednjem desetljeću 20. stoljeća⁶. S obzirom na tu činjenicu, period intenzivnijeg korištenja računalnih termina veoma je kratak pa je stoga teško govoriti o nekom intenzivnijem posredovanju drugih jezika u transferu anglicizama. Da bi se riječ transferirala u neki jezik preko jezika posrednika, ona se mora neko određeno vrijeme koristiti i u samom jeziku posredniku.

U ovom slučaju je to anglicizam *кабель* < *cable* koji je posredovanjem nizozemskoga jezika ušao u ruski jezik (Калинин 1966: 86). Iako se termin *cable* davno adaptirao u ruskom⁷, ovdje se analizira kao računalni termin jer ga opisuju i za ovaj rad relevantni i korišteni rječnici računalstva i računalne tehnologije. Ova kategorija bilježi se indeksom **d**.

V.) *Formiranje osnovnoga oblika anglicizma prema izgovoru palataliziranih suglasnika*. Specifičnost ruskog fonetskog sustava predstavlja velik broj palataliziranih suglasnika kojih se mekoća konkretno ostvaruje tek unutar riječi pa je za ruski potrebno pridodati kategoriju koja opisuje spomenutu posebnost. Ta se kategorija anglicizama koji osnovni oblik formiraju prema izgovoru palataliziranih suglasnika, obilježava indeksom **e**⁸. Važno je naglasiti da palataliziranost suglasnika u replici nije rezultirala specifičnim načinom izgovora tih suglasnika u engleskom modelu već u ruskom jeziku. Evo nekoliko primjera:

Engleski	Ruski
DEMULTIPLEXOR / ,di:'mʌltipleksɔ /	демультиплексор (e)
E-MAIL / 'i:meɪl /	емеля (e)
EMULATOR / 'emjuleɪtɔ /	эмулятор (e)
ICQ / asi:'kju: /	Аська (e)
MODULE / 'mɒdju:l /	модуль (e)
MULTICS / 'mʌltɪks /	мультикс (e)

VI.) *Varijabilnost u formiranju osnovnoga oblika*. Kod nekih se anglicizama, odnosno kod njihovih izvedenica, pojavljuje mogućnost po kojoj anglicizam na više različitih načina⁹ formira svoj osnovni oblik u jeziku primaocu. Spomenutu pojavu promatram kao varijabilnost osnovne forme. Dosljedno mogućnosti izbora osnovnoga oblika i utvrđenim različitostima, u analizi se svaka takva pojava bilježi različitim indeksom. Takav je slučaj kod sljedećih primjera:

⁶ Ilustracije radi, 1993. godine pokreće se registracija internetske domene za Rusiju (ru), a dvije godine prije bilježimo i registraciju domene za Hrvatsku (hr) (Zvizdić 2001: 522-523). Rezultat je to sve prisutnije potrebe korištenja računala i uvećanja broja korisnika u spomenutim zemljama pa se pojavila i potreba za što kvalitetnijom i efikasnijom identifikacijom adresa korisnika i podataka na Internetu.

⁷ Riječ *cable* ušla je u ruski jezik za vrijeme vladavine cara Petra Velikoga (1672.-1725.), dakle u 17. stoljeću. Ovaj napredni vladar uspostavio je razne gospodarske, političke i kulturne kontakte s europskim državama u želji da osuvremeni tada zaostalo rusko carstvo. Otprilike 3000 stranih riječi u tom je razdoblju ušlo u ruski jezik, od kojih je samo 5% riječi engleskoga podrijetla (Калинин 1966: 85-86; Kesić-Šafar 1979: 269).

⁸ Filipović, Menac 1993: 69.

⁹ Ova mogućnost pretpostavlja i drugačiji tretman u analizi adaptacije na ortografskoj razini.

Engleski

CLIPBOARD / 'klɪp,bɔ:d /
 E-MAIL / 'i:,meɪl /
 ICQ / aɪsi:'kju: /
 PIXEL / 'pɪksəl /
 SPAM / spæm /
 WINDOWS / 'wɪndəʊz /

Ruski

клипборд (с), *клипборд* (а)
и-мейл (а), *е-мейл* (с), *емя* (е)
Ай-Си-Кью, (а) *Аська* (е)
пиксел (с), *пиксель* (е)
спэм (а), *спам* (б)
Виндус (с), *Винды* (б)

Spomenute varijante osnovnoga oblika anglicizma govore o, uvjetno rečeno, sređivanju leksičkog stanja s obzirom na velik broj inovacija u leksičkom sustavu ruskoga jezika. Današnja je situacija s posuđenicama u ruskom jeziku veoma nesređena i konfuzna, prije svega zbog činjenice da posuđenice ulaze u jezik bez prethodne klasifikacije, a time i svojevrstne standardizacije¹⁰. Ovdje se mora naglasiti silan utjecaj engleskoga jezika kao jezika davaoca kad se govori o računalnoj terminologiji. To znači da se u svakodnevnoj komunikaciji koristi mnogo računalnih termina u raznim djelatnostima. Svaki od njih mora pronaći svoje mjesto u nekom od praznih mjesta u vokabularu jezika primaoca. Na taj se način i u ruskom jeziku pokušava izborom najboljeg između varijanata i izvedenica osnovnih oblika, odabrati onaj osnovni oblik koji će se u komunikaciji pokazati najprikladnijim. U ovom je trenutku teško predvidjeti koji će se trend pokazati izraženijim u izboru najprikladnijeg osnovnog oblika anglicizma. To će svakako pokazati i leksikografski podatci u budućim rječnicima računalne terminologije, a takvih je rječnika sve više i u ruskom jeziku. U svakom slučaju, i ova mogućnost izbora unutar ponuđenih varijanata osnovnog oblika anglicizma u jeziku primaocu, govori o živoj i sve intenzivnijoj upotrebi računalnih anglicizama u suvremenom ruskom jeziku.

Također je potrebno ukazati i na druge pojave u grafiji računalnih anglicizama u ruskom jeziku. Te se pojave odnose na svojevrstnu nedosljednost u grafijskom prikazu anglicizama. U nastavku ću navesti nekoliko primjera.

1.) Mogućnost različitoga tretmana istih grafema u adaptaciji anglicizma, npr. :

Engleski

USER
 UNIX
 ali istodobno
 UNIVAC
 UNARY
 Nadalje,
 CRACKER
 HACKER
 ali
 STACK
 STACKER

Ruski

юзер
Юникс,

Унивак
унарная.

крэкер
хакер ili *хэкер*,

стек
стекер

¹⁰ Da bi se takva "agresija" posuđenica ublažila i da bi se stručnim nadzorom i savjetom pomoglo korisnicima u odabiru odgovarajućeg oblika posuđenice, na ruskim web-portalima (npr. www.gramota.ru) mogu se konzultirati tzv. uredi za informacije (rus. *справочное бюро*) na spomenutim web-portalima. Odgovore na pitanja velikog broja korisnika daju poznati ruski jezikoslovci.

Ovakva ortografija anglicizma govori o načinu na koji je posuđenica ušla u ruski jezik. Neke su se posuđenice formirale pod utjecajem izgovora engleskoga modela kao npr. *юзер*, a neke pod utjecajem izgovora i ortografije modela kao npr. *Унивак*.

2.) Nejednak tretman dvostrukih suglasnika u replici s obzirom na dvostruke suglasnike u modelu:

Engleski	Ruski
APPLET	<i>аплет</i>
SCROLLING	<i>скроллинг</i>
SKINNING	<i>скиннинг</i>
SPAMMER	<i>спаммер</i>
X-Y PLOTTER	<i>плоттер,</i>
a istodobno	
APPLET	<i>аплет</i>
ATTACHMENT	<i>атечмент</i>
BUFFER	<i>буфер</i>
POLLING	<i>полинг</i>
SPAMMING	<i>спэминг</i>

3.) Nejednak tretman spojnice u replici s obzirom na njezino postojanje ili nepostojanje u modelu:

Engleski	Ruski
E-BUSINESS	<i>е-бизнес</i>
E-MAIL	<i>и-мейл</i>
CLIENT/SERVER	<i>клиент-сервер</i>
HARDWARE	<i>хард-вер</i>
SOFTWARE	<i>софт-вер</i>
MINICOMPUTER	<i>мини-компьютер</i>
ili pak,	
COMPACT DISK	<i>компакт диск,</i>
ali	
AUDIO COMPACT DISK	<i>аудио компакт-диск</i>

4.) Istovremeno korištenje dvaju pisama (latinice i ćirilice) u replici, npr.:

Engleski	Ruski
IP SPLICING	<i>IP-сплайсинг</i>
IP SPOOFING	<i>IP-спуфинг</i>
WEB BROWSER	<i>web-браузер</i>
Z-BUFFER	<i>Z-буфер</i>
PROXY SERVER	<i>проху-сервер</i>

ZAKLJUČAK

Analiza i klasifikacija anglicizama na ortografskoj razini provedena je unutar pet kategorija ili grupa, a to znači da su određeni načini i vrste formiranja osnovnog oblika anglicizma iz računalne terminologije u ruskom jeziku kao jeziku primaocu. Analiza je dokazala da se formiranje osnovnog oblika anglicizama u ruskoj računalnoj terminologiji može klasificirati načinima i teoretskim pristupom Rudolfa Filipovića: formiranje osnovnog oblika prema izgovoru modela, prema ortografiji modela, kombinacijom izgovora i ortografije, pod utjecajem jezika posrednika i prema izgovoru palatalizirani suglasnika.

U analizi formiranja osnovnoga oblika anglicizma uočena je i mogućnost po kojoj anglicizam na više različitih načina tvori svoj oblik. Pojava varijabilnosti kod osnovnih oblika anglicizama govori o živoj i intenzivnoj upotrebi računalne terminologije kod govornika suvremenoga ruskog jezika. Mislim da će ova pojava s vremenom pridonijeti izboru najprikladnijeg osnovnog oblika anglicizma. U potonjem dijelu analize izdvojio sam sljedeće mogućnosti njihova grafijskog prikaza: 1) različiti tretman grafema sukladno njihovom izgovoru ili kombinaciji izgovora i ortografije; 2) mogućnost različitoga tretmana istih grafema u adaptaciji anglicizma 3) nejednaki tretman dvostrukih suglasnika u replici s obzirom na dvostruke suglasnike u modelu; 4) nejednaki tretman spojnice u replici i 5) istovremeno korištenje latiničnog i ćirilichnog pisma u replici.

LITERATURA

Druker, P., Avrutin, Y. (1999.), *The Comprehensive Russian Computer Dictionary (English-Russian, Russian-English)*, The Institute of Electrical and Electronical Engineers, Piscataway.

Fabijanić, I. (2003.), *Anglicizmi u ruskoj kompjuterskoj terminologiji*, Magistarski rad u rukopisu, Zadar.

Filipović, R. (1986.), *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Školska knjiga, Zagreb.

Filipović, R. (1990.), *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje*, Školska knjiga, Zagreb.

Filipović, R., Menac, A. (1993.) "Transfonemizacija u Rječniku anglicizama u ruskom jeziku: teorija i primjena", u: *Suvremena lingvistika*, 35-36, Zagreb, 59-75.

Kesić-Šafar, B. (1979.), "Historical Background of Anglo-Russian Borrowing", u: *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia XXIV.*, Zagreb, 265-277.

Pfaffenberger, B. (2000.), *Webster's New World Dictionary of Computer Terms*, IDG Books Worldwide, Foster City.

Zvizdić, E. (2001.), "Povijest Interneta", u: *Kolo*, 2, Matica hrvatska, Zagreb, 512-527.

Калинин, А.В. (1966.), *Лексика русского языка*. Издательство московского университета, Москва.

Мирончиков, И. К., Павловцев, В. А. (2000.), *Англо-русский толковый словарь по Интернет*, Харвест, Москва.

Орлов, С. Б. (1998.), *Современный англо-русский словарь по вычислительной технике*, КУБК-а, Москва.

Пройдаков, Э. М., Теплицкий, Л. А. (2000.), *Англо-русский толковый словарь по вычислительной технике, Интернету и программированию*, Русская редакция, Москва.

WEB-LITERATURA

<http://www.foreignword.com/glossary/russian/>
(English-Russian Dictionary of Computing for Everyone)

<http://www.ets.ru/livelang/r50week.htm>

<http://www.home.udmnet.ru/teena/slang/hackers.html>

<http://www.nic.funet.fi/pub/culture/russian/dictionaries/computer.slang>

ORTHOGRAPHY OF THE BASIC FORM OF RUSSIAN COMPUTATIONAL TERMINOLOGY ANGLICISMS AND THE ASPECT OF VARIABILITY

SUMMARY

The paper presents the results of the analysis of the orthography of the basic form of Russian computational terminology anglicisms. Their adaptation is represented by five indices: a) according to the pronunciation of the model, b) according to the orthography of the model, c) according to the combination of pronunciation and orthography of the model, d) according to an intermediary language and e) according to Russian palatalized consonants. Due to the contemporary and continual process of huge lexical entry, the presence of variability of computational anglicisms in the Russian language is evident.

KEY WORDS: *anglicisms in russian, computational terminology, adaptation of orthography of the basic form, variability of terms*